

„Začněme něčím lehčím,“ vyzvu Pavla Tučku. „Tak třeba japonská lovkyně perel na tři.“ „To snad ne,“ rozesměje se nad slovem, které každý zkušenější křížovkář musí znát. Tím spíš když je nejen luštitel, ale dokonce i vymýšlí. „Ama,“ nezaváhá.

>> Jiří Sotona

To bylo jen na rozjezd. Přitvrdíme. „Co postava opery Lovci perel od Bizeta na pět,“ vytasím se s výrazem, který mě v internetovém křížovkářském slovníku upoutal hned vedle japonské lovkyně. Jistě, ani po třiceti letech vymýšlení křížovek nemůže jejich autor vědět všechno. Tentokrát se nechá poddat.

„Nadir?“ zpozorní nad správnou odpovědí. „To je mimo jiné podnožník,“ vybaví se mu a vysvětlí, že

Milovníci slovíčkaření na deset: křížovkáři

se nejedná o část nábytku, nýbrž o hvězdářský pojem. „Ten se totiž taky používá v křížovce,“ poučí mě. Pavel Tučka si na rozhovor odskočil jen o patro níž v rámci redakce, protože se v Právu živí jako korektor. Vychytává pravopisné chyby v článkách předtím, než jdou do tiskárny, takže znalost češtiny je u něj základní výbavou k práci. A samozřejmě i pro jeho „vedlejšák“, jímž je tvorba křížovek.

Ještě jednou se pokusím ho nacytat na výrazu, který sám použil v jedné z posledních křížovek v Magazínu. „Egypťský džbán na...“, ani nedopovím, protože hned vystřelí správnou odpověď: „Kanopa.“

Smyslem rozhovoru nicméně není zkoušet ho jako školáka z vyjmenovaných slov, spíš se dozvědět, jak vlastně křížovky vznikají. Žádné speciální pojmenování pro jejich autory neexistuje. Křížovkářem se myslí jejich řešitel i tvůrce. Existuje sice ještě výraz křížník, ale ten spíš evokuje válečnou loď na sedm. Když už mám tu magazínovou v ruce, všimnu si, že do rámečku nápovědy tentokrát umístil hodně těžkých výrazů: Acin, adil, edad, Eja, Erato...

Rozmýšlí už na začátku, jak bude těžká? „Mám zkušenost, že čím snadněji se mi dělá, tím těžší bývá na luštění,“ říká muž, který luští od dětství a svůj první počín vytvořil s pomocí otce už v 15 letech. Vytvořit magazínovou křížovku o velikosti listu A4 mu někdy zabere dvě hodiny, jindy se s ní moří půl dne, když se zasekne na nějakém výrazu.

Češi mají rádi švédskou

Česko a Slovensko se někdy označují jako křížovkářské velmoci. Luštíme a hádankaříme rádi, o tom nemůže být sporu, avšak neznamená to, že jsou křížovky naším vynálezem.

Za tu nejstarší se považuje nápis vytesaný do kamene na konci 1. století objevený v ruinách Pompejí. Šlo o takzvanou čtvercovku, která se dá číst vodorovně, svisle, zleva i zprava. Rozkvět hádanek a křížovek nastal mnohem později, na přelomu 19. a 20. století. Velkou oblibu si získaly v Americe, u nás slovo křížovka poprvé padlo v časopisu Besedy lidu z roku 1903. Baví se jimi ovšem lidé na celém světě.

„U nás jsou křížovky v každých novinách, i když v poslední době je hodně vytlačuje sudoku,“ říká Neil Ware, rodilý Skot, jenž v Česku učí angličtinu. Hodně oblíbené jsou podle něj ve Velké Británii u lidí, kteří si jejich luštěním krátí cestu autobusem nebo vlakem do práce. „Jen děti moc neluští, ty mají radši hry na mobilech.“

Fakt, že tomu neznámějšímu typu křížovky se říká švédská, taky není náhoda. To je ta, kterou najdete i v našem Magazínu.

„Pochází ze Švédska, kde získala název skandinávská, tu jsme od nich převzali, ale říkáme jí švédská,“ objasňuje Dušan Karkuš, místopředseda Svazu českých hádankařů a křížovkářů a redaktor časopisu Křížovka a hádanka. Oficiálně je to křížovka s vepsanou legendou, nicméně tak ji podle něj nikdo nenazývá.

Těžké nebaví každého

Českou raritou je nepřeborné množství druhů křížovek. Podle Jaromíra Kvičaly, šéfredaktora Křížovky a hádanky, je jich kolem stovky. „Jejich

<< „Na křížovky existují počítačové programy, ale pod takové bych se nepodepsal,“ říká jejich autor Pavel Tučka. Foto Právo – Milan Malíček (7)

řešitel podle něj snadno pozná, když autor svoje dílo odflákl nebo se dopustil chyb.

Čtverečkováná záchrana

„Začnete tím, že si vyberete tajenku, třeba Stendhalův aforismus,“ vysvětluje Pavel Tučka nad jednou z magazínových křížovek. „Pak si označíte, kde budou legendy.“ Jedno z pravidel například říká, že buňky s legendou musí být seřazeny šikmo. Dvě nad sebou směřjí být jen po obvodu křížovky. Dál toho vlastně na vyprášení moc není. Pak prostě jen vpisuje a kombinuje slova, dokud všechno nesedí. Bez slovníků se ani dobrý autor neobejde. Zvlášť oblíbené jsou ty takzvané retrográdní s konci slov. „Líp se totiž výrazy vybírají podle toho, jakými písmeny končí, než jak začínají.“

Velmi záleží na tom, jakou slovní zásobu i zkušenosti autor má. Nějakým „výplňovým“ slovům na dvě nebo tři písmena se ale málokdy vyhne. To je příklad japonské lovkyně perel. „Ama je už tak profláklý výraz, že by se snad v křížovkách ani objevovat neměl,“ myslí si. Každý si sice podle něj v nouzi tu a tam vypomůže třeba sídlem na Madagaskaru, nicméně slušný autor si nic nevy-mýšlí. Nemluvě o elektronických pomocnících. Existují totiž počítačové programy, které sekají křížovky jednu za druhou. Pak se snadno stane, že se v rámci jednoho sborníku objevují stejné výrazy v několika křížovkách za sebou.

Pavel Tučka počítač používá až ve finále, kdy svůj návrh přenáší ze čtverečkové papíru do elektronické podoby. Dušuje se, že práci vždy odevzdává včas, i když... „Jednou se mi stalo, zrovna jsem byl na dovolené v Třeboni, že zazvonil telefon z redakce, že jsem zapomněl ode-

vzdat křížovku. To bylo prima,“ vzpomíná teď už s úsměvem. Nezbyvalo než zaběhnout do papírnictví pro čtverečkový sešit a narychlo vypotit náhradní kus.

Ceny jen symbolické

Celou dobu si povídáme o švédské křížovce, protože ji zná každý, jenže takovými se zapálení luštitelé moc nezaobírají. Pavel Tučka se v 70. a 80. letech zúčastňoval skoro všech domácích klání. Dnes až na výjimky jen těch pražských, nicméně podílil se na nich i jako tvůrce soutěžních úloh.

„Nebudeme si zastírat, že na tom měl převrat svůj vliv,“ začíná odpověď na otázku, jaká bývá na přeborech úcast. „Křížovkářské kroužky bývaly pod kulturními domy, které je podporovaly. Dnes se v Praze zúčastní tak šedesát, osmdesát i sto lidí. Jsou tam i mladší, ale je fakt, že to stárne a mladí mají jiné zájmy než si hrát s češtinou.“

A protože v té mojí otázce vyušil podiv nad tím, koho dnes baví soutěžit v křížovkách, pozval mě, ať se na nejbližší akci přijdu podívat. A tak se záhy v sobotu kolem poledne místo vaření oběda ocitám v jedné škole v Praze-Modřanech, kam se sjeli luštitelé z celé republiky. Ostraváci, Valaši, Příbramáci, Severáci, čtu v prezenční listině. Křížovkáři nejsou v pravém slova smyslu sportovci, takže žádné bojovné názvy typu Černých jestřábů nebo Rudých křídel asi čekat nemůžu. Výjimkou jsou kromě Starého hnízda, pořádatelů a zároveň domovského kroužku Pavla Tučky, jen Hradečtí votroci a Kabrňáci, kteří tím odkazují k Brnu.

Vlastně tu celkově panuje dost nebojovná a nesoutěžní nálada. Kdo nestihl oběd, má možnost si u výdejního okénka poručit párky s hořčicí a chle-

kombinace pak jdou do stovek,“ odhaduje. Stačí otevřít některé z čísel jeho časopisu, jenž se na náročnější druhy orientuje. Buňkova, střídavá buňkova, nesouměrná šikmá polomozaikova, ornamentovka, kaskádovka, číselná křížovka, písmenná dokreslovka... Jsou těžší než švédská, na rozdíl od ní mají vždy legendu uvedenou zvlášť a je u nich potřeba i prostorová představivost. Člověku, který si čas od času vyluští u kávy jednu švédskou, jde z toho hlava kolem.

„Viděl jsem křížovky v cizích časopisech, francouzských, německých, a nic takového tam neměli,“ všiml si Pavel Tučka.

„Na trhu je obrovské množství časopisů s lehkými křížovkami. Nás ale luští hlavně ti lidé, jimž se to stalo koníčkem. Takových je jen pár tisíc,“ připouští Jaromír Kvíčala. Podle jeho kolegy Dušana Karuše jsme jako národ luštitelů výjimeční i v tom, že na tvorbu máme oficiální směrnice. Nejsou sice závazné a v podstatě si kdokoli může sestavit a vydat křížovku, jak se mu zlíbí, ovšem zkušenější

>> Soutěží se v dokreslovkách, jak ukazuje Jaromír Kvíčala. Na začátku je čtverečkový list, základní obrys a zvlášť zadání. Řešení vidíte v pozadí.

>> Petr Vejchoda, jehož tvorba křížovek živí, bere soutěže jako setkání s přáteli.

bem, k tomu pivo, čaj nebo kávu. Tvoří se skupinky, všichni se znají, navzájem se vítají a celé to připomíná spíš sraz spolužáků po letech. Kvůli případné finanční výhře tu taky nikdo sobotu dobrovolně netráví. Nejlepší řešitelé dostávají finanční odměnu, která mimopražským pokryje sotva cestovní náklady. „Dřív se dávaly věcné ceny – knížky, keramika, někdy i flašky, sborníky křížovek, jenže ti, kteří hodně vyhrávají, si stěžovali, že už tím mají zanesené byty,“ směje se Jaromír Kvíčala.

Třímetrová křížovka

Samozřejmě mě napadlo, jestli bych se na místě nemohl zapsat a poměřit síly, ovšem Jaromír Kvíčala můj zápal hned zchladil: „To byste musel nejdřív několik měsíců trénovat.“

Kdepak švédská! Soutěžící obvykle řeší dokreslovky. Obdrží pouze prázdný čtverečkový list a legendu zvláště na papíře a k výslednému tvaru křížovky i k umístění jednotlivých slov se musejí v časovém limitu teprve propracovat. Žádná legrace.

Hraje se na čas, ale taky na bezchybnost. „Stane se, že někdo odevzdá první nebo druhý, jenže nakonec klesne, protože udělal chybu. A ten třetí za nimi to vyluští bez chyby a vyhraje,“ říká Jaromír Kvíčala. „Ale někdy jsou křížovky tak těžké, že i vítěz má pět chyb,“ dodává Dušan Karkuš.

Při rozhovoru s Vladimírem Klosem pochopím, jak může být křížovkářská vášeň silná. Nejen že soutěží, ale už od roku 1973 křížovky i vytváří. Absolvent matematicko-fyzikální fakulty to zprvu stíhal při své práci programátora, později se z něj stal autor na plný úvazek. Dalo se tím vždycky uživit? „Když jich člověk udělal 900 za rok, tak to sypalo docela slušně,“ netají se náš nejlepší tvůrce figurálních křížovek. To jsou ty, jejichž tvar má podobu tvář, staveb, živočichů nebo třeba rostlin.

„V roce 2010 jsem dělal křížovky jako portréty osobností na bankovkách, to znamená Karla IV., Emu Destinnovou, Jana Amose Komenského...“ uvádí pro příklad a pochlubí se: „Náhodou jsem s sebou vzal obrazec loňského cyklu křížovek, který vycházel na pokračování v Křížovce a hádance. Budu na to potřebovat trochu víc prostoru,“ naznačí tajemně. Pak si přinese papírovou roli, z níž rozmotá tříme-

trovou křížovku znázorňující obraz Poslední večeře od Leonarda da Vinciho. Se všemi postavami, které obklopují Ježíše Krista. „Obrazec jsem kreslil asi dva týdny. Pak jsem ho dva měsíce vyplňoval,“ odpovídá na otázku, která se při pohledu na jeho nejspíš vrcholné dílo sama nabízí.

Pro radost z řešení

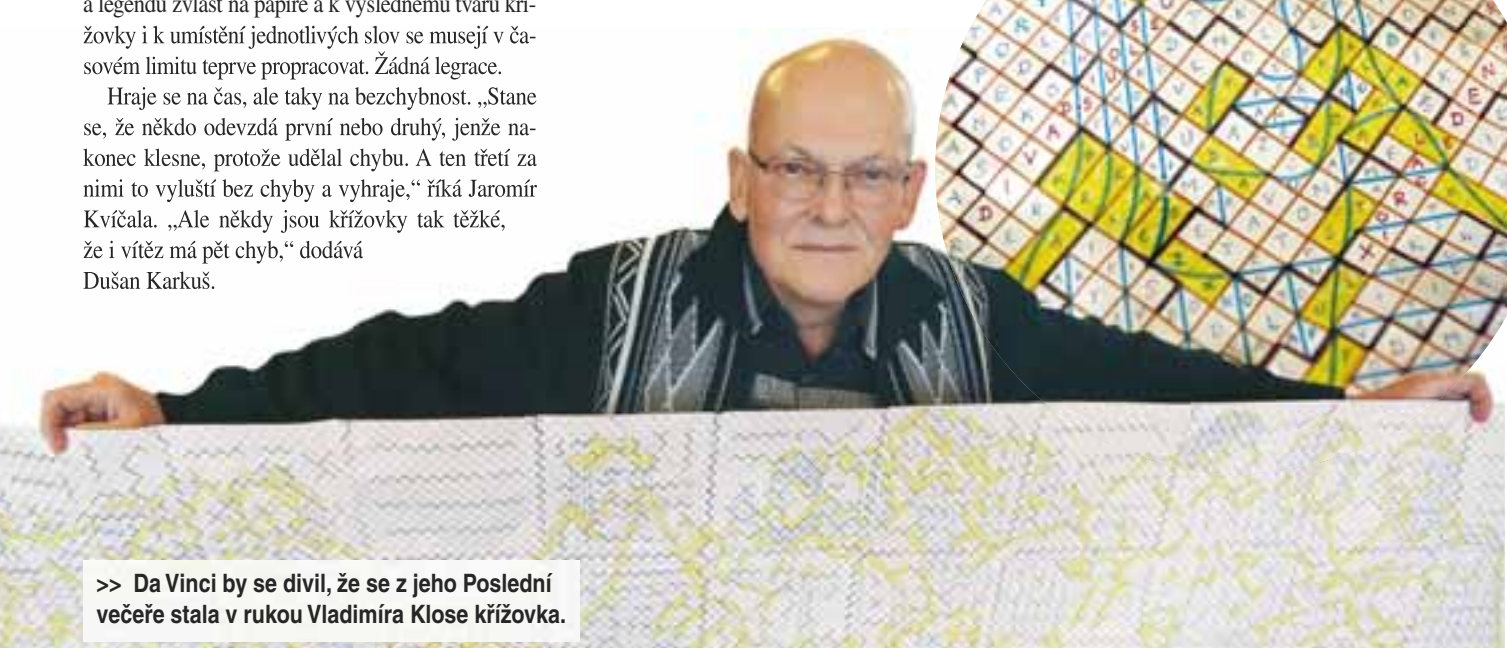
Že jsme přece jen na soutěži, a ne na přátelském potlachu, ukáže blížící se start. Všichni řešitelé zasednou ke stolům, na které organizátoři rozprostou papírové paravány, aby snad někoho nenapadlo opisovat. A jakmile Jaromír Kvíčala z pódia upřesní pravidla a časové limity, sál ztichne a všichni skloní hlavy nad čtverečkovánými papíry.

Mezi soutěžícími je hned několik autorů křížovek. Petr Vejchoda, osmatřicetiletý Brňan, podle příslušného kroužku kabrnák, se tím živí 12 let. Odhaduje, že takových lidí je v celé zemi několik desítek. „Jsem schopen udělat jakoukoli, lidi nejvíc luští švédské. Snažím se je nedělat úplně lehké, ale nedávám do nich cizí města nebo planety, které by člověk musel hledat po slovnících.“

Zálibu nezdědil, doma se téhle kratochvíli nikdo nevěnoval, ale jako kluk si kupoval Křížovku a hádanku. „V Brně bývaly přebory mládeže. Zšel jsem tam, dařilo se mi na první pokus, tak jsem za rok přišel zase...“

Zůstalo mu to i v dospělosti. Petr Vejchoda se stal v soutěži, kterou jsem sledoval, vítězem nejtěžší kategorie.

„Nejezdím na přebory proto, že si odtamtud odvezu nějakou cenu,“ povídá. „Beru to jako společenskou událost. Soutěžíme pro radost z řešení a samozřejmě i z vítězství.“

>> Da Vinci by se divil, že se z jeho Poslední večeře stala v rukou Vladimíra Klose křížovka.